

«ДО ЮВІЛЕЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»

УДК 001.32+94(3):929 Платон
DOI: 10.24919/2312-2595.40.126348

СТАВНЮК Віктор – професор, доктор історичних наук, завідувач кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Київського національного університету імені Тараса Шевченка (V.Stavnyuk@gmail.com);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7566-0770>

«ЧОМУ АКАДЕМІЯ?»: БІЛЯ ВИТОКІВ АКАДЕМІЇ ПЛАТОНА (ДО 100-РІЧЧЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ)

У статті розглянуте питання щодо причин вибору місця для школи Платона. Академія була сакральним, соціально значущим простором в афінському полісі, діатрибою, достойною справжнього громадянина, осередком інтелектуального, політичного, релігійного життя. Юний Платон приходив сюди, шукаючи себе в різних сферах. Він покине Академію, зустрівши Сократа, але знову повернеться до неї після страти вчителя і років мандрування Елладою.

Ключові слова: Академія, Платон, *σχολή*, *παιδεία*, *διатρίβη*, *καλοκαγαθία*, НАН України.

СТАВНЮК Виктор – профессор, доктор исторических наук, заведующий кафедрой истории древнего мира и средних веков Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (V.Stavnyuk@gmail.com);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7566-0770>

«ПОЧЕМУ АКАДЕМИЯ?»: У ИСТОКОВ АКАДЕМИИ ПЛАТОНА (К 100-ЛЕТИЮ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК УКРАИНЫ)

В статье рассмотрен вопрос о причинах выбора места для школы Платона. Академия была сакральным, социально значимым пространством в афинском полисе, диатрибой, достойной

настоящего гражданина, средоточием интеллектуальной, политической, религиозной жизни. Юный Платон приходил сюда в поисках себя в разных сферах. Он покинет Академию, встретив Сократа, но опять вернется туда после казни учителя и нескольких лет странствования Элладой.

Ключевые слова: Академия, Платон, *σχολή*, *παιδεία*, *διατριβή*, *καλοκαυθία*, НАН України.

Ідея цієї статті кореспондується з науково-дослідною темою кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Суспільства давньої, середньовічної і ранньомодерної доби та їх цивілізаційна спадщина» (державний реєстраційний номер 0116U007146) і була сформульована під час мого балотування в члени-кореспонденти НАН України по спеціальності «все-світня історія», у зв'язку з осмисленням сторічного ювілею Академії. У розмові з Радником Президії академіком Олексієм Семеновичем Онищенком само собою, якимось навіть і самохіть, постало питання: «Чому саме Академія?», «Що таке Академія?». Конкретніше: чому Платон, з якого й розпочинається славна історія Академії усіх часів і народів, розпочав свої студії з друзями, учнями, прихильниками саме в цьому передмісті Афін? – Ця стаття є продовженням згаданої розмови і присвячується 100-річчю Національної Академії Наук України.

Зауважимо для початку загальновідоме: Платон – учень Сократа. Сократ не має спеціального місця для своїх розмірковувань. Найчастіше це відбувалося в Лікейоні [див. особливо: 20], – одному з трьох заміських афінських гімнасіїв, що був влаштований у гаї біля храму Аполлона Лікійського, – та на симпосіонах, практика яких тісно переплітається з гімнасіями [21, 273 – 274] і сходиться ще до передполісної доби (згадати хоча б бучні бенкети гомерівських героїв і, натомість, одноманітні в раціоні але високо повчальні сисітгії спартанців) [див. нотатки М.Н. Ботвинника до перекладу Йегера: 6, 327; пор. до цього: 24, 47 – 48; див. також: 27]. Але часто робить він це й на агорі: звертається до перехожих (афінських громадян) з розпитами, буквально нав'язує свої *διατριβαί καὶ λόγοι* [17], втягує у діалог – той спосіб розміркову-

вань, який стане основним і визначальним для його слухача і улюбленого учня Платона.

Коло слухачів для Сократа теж характерне. На відміну від софістів, яким зазвичай протиставляють Сократа і які вперше в європейській історії поставили навчання практичній мудрості на професійну основу [про софістів і Сократа, софістів і Платона див. хоча б елегантний, аж до іронічності, провокативний, в душі пост-модернізму, нарис Марру: 5, 76 – 89], він (Сократ) охоче, щедро і абсолютно безкоштовно веде свої бесіди з усіма, хто забажає його почути [пор.: 6, 6б], хто разом з ним готовий шукати не життєвого успіху, а істини.

Нічим не регламентована, не заснована, так би мовити, на «фізичному рівні» школа Сократа являла собою, фактично, всі Афіни, увесь афінський громадянський загал.

Очевидно, це може слугувати й одним із пояснень того факту, що в подальшому продовжить справу Сократа не якась певна школа. Оскільки не було школи, то не було й її чільника – наступника Сократа. З'явиться, натомість, ціла когорта славних його слухачів-учнів, які, потрактовуючи на власний розсуд основні ідеї і поведінкові моделі свого вчителя, започаткують цілу низку *сократичних* шкіл.

Не вдаючись у розгляд питання про взаємини учнів Сократа після того як їхній учитель «вип'є свого кіліка до дна», зауважимо тільки, що спільним для них буде певний, як би то парадоксально не звучало, відхід від сократівських поведінкових практик. Це проявиться у двох, принаймні, аспектах.

По-перше, усі вони (чи, принаймні, *майже* всі) прагнутимуть до організаційної формалізації своїх шкіл через відбір слухачів і послідовників, певного унормування повсякденного життя цих шкіл у межах релігійного, філософського а чи й релігійно-філософського союзу по типу союзу піфагорійського тощо.

А по-друге, всі вони (чи, знову ж таки, *майже* всі) прагнутимуть до локалізації, прив'язки до цілком певного, визначеного місця. Спілкування вчителя з його послідовниками, учнями а чи й просто байдикуючими перехожими, могло відбуватися, так би мовити, *en plein air*. Для грека вся природа була присвятою богам чи героям. У кожному струмочку мешкала наяда, у кожному дереві – дріада... Місце служіння Музам, театр початково являв со-

бою лише впорядкований схил пагорба, а спілкування вчителя і учня могло проходити у затінку діброви, саду (учнів Епікура, які збиралися в саду свого вчителя так і називатимуть: «садові філософи», *οἱ ἀπὸ τῶν κήπων*, див., напр.: Sext. Empiric. Adv. phys. 1, 64), на березі дзвінкого струмка... Саме таку місцину зобразить у діалозі «Федр» Платон (*Plato. Phaedr.* 230в-с), і зображення те на всі віки стане ледь не хрестоматійним.

Але місце те могло являти і закінчену споруду а то й архітектурний комплекс. Яскравим прикладом останнього слугуватиме пізніше *Стоа Пойкіле*, Строкатий Портик стоїків. Традиційно ж таким місцем ставав уже згаданий гімнасіон, гімнасій – «*die zweite Agora*», «друга агора», за влучним висловом Петера Шольца [26, 12] поширена в усьому грецькому світі форма організації схоле (*ἡ σχολή*) – дозвілля громадян античних полісів, античних держав (Жан Делорм, один із кращих дослідників гімнасія як суто еллінського феномена, влучно зауважив «*Qui dit gymnase, dans l'antiquité, dit moeurs grecques, pensée sur le mode grec*» [цит. по: 15, 583]). У гімнасіях (значною мірою, хоч і не виключно) відбуватиметься виховання політа, громадянина поліса [6, 46; пор.: 18, 135: «*Gymnasion und Poliskultur bilden spätestens seit klassischer Zeit eine untrennbare Einheit. Eine Stadt ist von nun an ohne eine derartige Einrichtung kaum denkbar, und umgekehrt formt das Gymnasion einen wichtigen Teil im Leben der Bürger*»], – пайдейя (тут я свідомо вживаю саме термін пайдейя (*ἡ παιδεία*), а не агоге (*ἡ ἀγωγή*) на знак пієтету перед Вернером Йегером, одним з найяскравіших представників «Третього гуманізму»), а за пайдейєю окремого громадянина слідуватиме й пайдейя всього громадянського загалу, всієї, зрештою, античної цивілізації.

Не становила винятку на початках свого існування і школа самого Платона. Про її заснування джерела повідомляють небагато. Діоген Лаертський у своєму не надто систематичному огляді філософських шкіл і життя окремих філософів зауважує, що до зустрічі з Сократом Платон прилучається до філософських студій в Академії а потім – у Колоні. Зазвичай це повідомлення вважається інтерполяцією: «юнацькі заняття Платона, – констатує перекладач Діогена російською мовою, антикознавець типу класичного М.Л. Гаспаров, – віднесені до місця його майбутньої слави» [1, 467 прим. 6].

Зауважимо одначе, що попри всі вади, які почасти справедливо, а почасти й ні закидають Діогеніві [див. особливо: 3, 186 – 191], Лаертид у своєму творі сумлінно переказує свідчення античних авторів, тексти яких не дійшли до наших часів. Ось і в цьому місці (Diog. Laert. 3, 5) він посилається на Александра Полігістора, автора багатьох (Ф. Якобі нараховував 25 назв) творів, фрагменти з яких часто дозволяють прояснити спірні моменти античної історії [детальніше див.: 12]. Ніщо не заважає прийняття як вірогідних свідчень Полігістора і в цьому випадку. Платон і дійсно займався філософією до зустрічі з Сократом, і робити це він міг цілком і в Академії (як, утім, і в Колоні). Інтелектуальна атмосфера Афін часів Перікла і Сократа уможлиблювала філософські практики у різних, як про те йшлося вище, формах і в різних локаціях, Академія ж була одним із передмість властиво Афін.

Про можливість філософських студій Платона в Академії до зустрічі з Сократом може свідчити і сама ця Академія. Про неї, як про певну локацію в Аттиці, ми знаємо наступне.

Початково Академія (*Ἀκαδημία* або ж *Ἀκαδημία*) являла собою оливковий гай всього за 6 стадіїв (1,6 км) на північний захід від Керамейка і «Священних воріт», відправної точки урочистої процесії з Афін до Елевсіну під час святкування містерій на честь Деметри і Персефони [з довідкових видань див., напр.: 25; див. також все ще актуальну працю Колобової: 2, 26 – 27, 108 – 109, 302 – 304; пор.: 19, 62 – 65]. Звідти ж, від Діпілону («Подвіних воріт»), вела дорога й до Академії. Уздовж цієї дороги ще з архаїчної доби влаштовувалися могили і надмогильні пам'ятники з барельєфами та посвятами найвідомішим афінським діячам і загиблим за рідний поліс воїнам (Про них детально розповідає Павсаній у своєму описі Аттики, називаючи поміж іншими тираноборців Гармодія та Арістогейтона, афінського реформатора Клісфена, героя Марафонської битви Мільтіада, знаменитого Перікла, інших відомих афінських громадян, навіть рабів, що зберегли вірність своїм господарям під час війни з Егіною і з почестями були поховані на суспільний кошт (Paus. 1. 29. 5 – 6); одна з таких могил, надгробок Лікурга, була підтверджена в ході археологічних досліджень у 1979 р.; [див. також: 2, 302 – 304]).

Сам гай назвою своєю завдячує герою Академу, Ἀκάδημος, за іншим читанням – Гекадему, Ἐκάδημος (St. Byz. Ethn. s.v. <Ἀκαδήμεια>). Так, на одному з остраконів, знайдених на території Старої Агори і опублікованому Дж. Бизли [11, 27; 11, 36] напис: *НЕКАΔΕΜΟΣ*; це ж ім'я засвідчує і знайдений у 1966 р. «горос» – датований 6 ст. до Р. Х. камінь, що позначав межі Академії: *ΟΡΟΣ ΤΗΣ ΝΕΚΑΔΕΜΕΙΑΣ* [28, 19]. Згідно з міфологічною традицією, він прислужився Діоскурам, показавши їм місце, де Тесеї переховував їхню викрадену сестру Єлену (Plut. Thes. 32, 3 – 5). Осівши в Афінах, герой поселився у насадженому ним же оливковому гаї, де був, зрештою, і похований а потім і вшанований в межах усталеного культу. У 1956 р. грецький археолог Феб Ставропулос розкопав залишки апсидальної будівлі, датованої ще 2300 р. до Р. Х. За його гіпотезою, афіняни у 8 ст. до Р. Х. (тобто, зауважимо, в ході так званої «архаїчної революції», результатом якої стало утворення афінського поліса, див. про це: 8, 87 – 88 прим. 126) асоціювали цю будівлю з Академом, на честь якого неподалік спорудили теж розкопаний Ставропулосом так званий «Священний дім» або ж, по-іншому, «Дім Академа» – місце культу героя [28, 18 – 19; загалом про Академію як археологічний комплекс див. особливо: 13].

Поряд з Академом, у цьому ж гаї вшановувалися й інші боги та герої: біля самого входу в гай Харм, тесть тирана Гіппія, спорудив жертвник Ероту; від жертвника Прометею в Академії до міських воріт ще з архаїчної доби розпочиналася лампадедромія (*λαμπάδδρομία*) – ритуальний біг юнаків із палаючими факелами на честь Прометея, а згодом ще й Гефеста та Афіни [див. детальніше: 2, 236] (Замальовки з лампадедромії див. в комедії Арістофана «Жаби» [Aristoph. Ran. 1089 сл.]; у Луврі знаходиться червоно-фігурна ойнохойя 4 ст. до Р. Х. із зображенням цього бігу: [Lampadedromia_Louvre_N3357_n2.jpg](#)). Павсаній повідомляє і про інші олтарі та жертвники: на честь Геракла, Гермеса, богині Афіни і, з часів Платона, на посвяту Музам (Paus. 1. 30. 1 – 4).

Розбудовані впродовж тривалого часу, вони поступово утворили єдиний соціально значущий простір, який потребував свого обмеження – і знайшов його. Так, на наш погляд, можна трактувати знайдений в ході археологічних досліджень 1966 р. «горос» – датований 6 ст. до Р. Х. камінь, що позначав межі Ака-

демії з написом: *ΟΡΟΣ ΤΗΣ ΗΕΚΑΔΕΜΕΙΑΣ*. На це ж може вказувати і так звана «Стіна Гіппарха», сина тирана Пейсістрата, про спорудження якої збереглися свідчення у Суді (Suda, s.v. *τὸ Ἰππάρχου τεῖχίον*) і залишки якої теж знайдені в результаті археологічних розкопок [див. спеціально: 22; 4; і особливо 2, 61 прим. 18].

У межах цього соціально значущого простору могли, на наш погляд, складатися й ті практики, про які йдеться у Ксенофонта. У трактаті «Гіппарх (обов'язки начальника кінноти)» Академію він називає в числі локацій (поряд з Лікеєм, Фалером, гіпподромом), де належить приносити жертви богам за кінноту (*καλλιερήσει τοῖς θεοῖς ὑπὲρ τοῦ ἵππικοῦ*) і влаштовувати урочисті марші кавалерії перед глядачами-громадянами і членами афінської Ради-Буле, у межах свят, визначених полісом (Xenophon. *Hippiarchicus* 3.1 – 14). Початки цих практик – гіпотетичні. Якщо взяти за історичне свідчення лексикографа часів Антонінів Юлія Поллукса, (Pollux. 8.108), що корпус із 96 вершників існував в Афінах ще до часів Клісфена (а переконливих заперечень цього свідчення не існує), то й пожертви богам в Академії могли започатковуватися принаймні в часи, коли споруджує свою стіну довкола Академії Гіппарх, син Пейсістрата.

Із сказаного вище можна зробити висновок, що вже з архаїчної доби Академія розглядалася як діатриба (*ἡ διατριβή*), вірніше, одна з діатриб – *спосіб* чи *місце* проведення, а то й марнування, дозволяла афінських громадян (Цілком правомірно у «Словнику застарілих та малозрозумілих слів» до видання Григорія Сковороди діатриба пояснюється як «забава» [7, 557 – 560]). Остаточно ж такою вона стає завдяки діяльності Кімона, яка може датуватися першими десятиліттями Пентеконтаетії. «Він перший, – зауважує Плутарх (Plut. *Sim.* 13.8), – прикрасив місто (*τὸ ἄστυ*) діатрибами для гідного вільних людей, культурного дозвілля (*ταῖς λεγόμεναις ἐλευθερίοις καὶ γλαφυραῖς διατριβαῖς*), що невдовзі по тому так полюбилися. Агору він обсадив платанами, Академію ж, безводну й занехаяну, перетворив на щедро зрошуваний гай із вміло влаштованими доріжками для бігу (*δρόμοις κавαρῶις*) і тінистими алеями (*συσκόις περιπάτοις*)».

Ось ці «майстерно проведені доріжки для бігу», «ясно зрошуваний гай», «тінисті алеї» і дають підстави деяким дослідникам стверджувати, що саме з Кімона розпочинається влаштува-

ння в Академії гімнасія. Таке припущення можна вважати і дійсно прийнятним – правильно влаштовані бігові доріжки, впорядкована відповідним чином і вдосталь забезпечена водою територія є необхідною характеристикою античного гімнасія. Слова ж про те, що невдовзі по тому ці місця полюбилися громадянам можуть потрактовуватися на користь того, що до цього їх, по-перше, не було в Академії, а по-друге, що й сама Академія не належала до числа улюблених афінськими громадянами діатриб.

Такому висновку, – цілком, повторимося, логічному, – суперечать, одначе, свідчення інші. Афінська традиція утримала в пам'яті згадки про те, що діатрибою в Академії вже за часів Солона міг бути не тільки гай, але й гімнасій, чи, принаймні, якісь його елементи, сьогодні вже почасти археологічно виявлені. За місцем розташування цей гімнасій теж називався Академією (Diog. Laert. 3.7; пор. Paus. 1.29.2) і був одним з трьох громадських, загальнодержавних (полісних) найвідоміших в Афінах принаймні з 6 ст. до Р. Х.: Демосфен у промові проти Тімократа (Demosth. 24.114, пор.: Harp. Lex. s.v. *Ακαδημία*), поряд з Академією, називає ще Лікейон (*Λύκειον*) і Кіносарг (*Κυνόσαργες*) як такі, що перебували під особливим захистом законів Солона. (Принагідно зауважимо, що такий спеціальний захист саме цих трьох гімнасіїв від загрози пограбування міг цілком обумовлюватися не тільки (чи, принаймні, не стільки) їх особливим авторитетом, але й їх замиським розташуванням. За стінами властиво Афін така загроза могла й дійсно існувати чи, хоча би, відчуватися гостріше, аніж для гімнасіїв, розташованих в межах астіо – гімнасія Гефесту, наприклад). Той факт, що промова Демосфена орієнтувалася на широкий громадянський загал тільки посилює вірогідність існування гімнасія в Академії (поряд, повторимося, з Лікеєм і Кіносаргом) ще, принаймні, з часів Солона, тобто межі 7 – 6 ст. до Р. Х. – специфіка виступів перед народним загалом передбачає наведення даних, які не викличуть сумніву щодо їх вірогідності у присутніх.

Ще більше нас стверджують у висновку, що гімнасій, чи, принаймні, окремі його елементи, існував в Академії задовго до часів Кімона «Хмари» Арістофана. Постановка цієї комедії була здійснена в Афінах у 423 р. до Р. Х. У ній консервативно налаштований Стрепсіад з ностальгією згадує про старі добрі часи слав-

них марафономахів (тобто часи не Кімона, а його батька, героя Марафону Мільтіада), коли юнаки дозвілля своє проводили не за плітками на агорі, а в гімнасіях (*ἐν γυμνασίοις διατρίψεις*), не «у позовах кругітьських, нікчемних, дрібних, – як то перекладає Борис Тен неологізм Арістофана *γλισχραντιλογεῖς ἐπίτριπτος*, – а прийшовши до Академії:

*Ти в гаях Академії, в тиші олив плодовитих гулятимеш скромно
Із розумним ровесником, в світлих вінках з очеретяних білих листочків.
Аромати озвіночків вчуватимеш там і тополі сріблястої шелест,
На дозвіллі радіючи в час весняний, коли ясен з платаном шепоче.*

І хоча в *Промові проти Алквіада*, яка присвячена подіям 415 р. і приписується зазвичай Андокіді, Академія безпосередньо не згадується, загальна її спрямованість співзвучна з «Хмарами» – діатрибами достойними у цій промові називаються гімнасії, на противагу дікастеріям, судам: ... *τῶν νέων αἱ διατριβαὶ οὐκ ἐν τοῖς γυμνασίοις, ἀλλ' ἐν τοῖς δικαστηρίοις εἰσὶ* – «діатриби юнаків не в гімнасіях, а в дікастеріях», – ремствує оратор (Andoc. 4.22, пор.: 4.39).

Таким чином, задовго до часів Сократа Академія була вже і гаєм, і гімнасієм, і діатрибою – одним з улюблених місць для проведення дозвілля афінських громадян. Атмосфера урочистості, якою сповнювалися перехожі прямуючи до Академії, надихала їх і готувала духовно до «культурних», – як то висловився Плутарх, – занять і бесід.

У тому, що Плутарх пов'язує з гімнасієм «культурність» можна углядіти певну штучність. І дійсно. Гімнасій суто нормально призначався для гімнастики у буквальному розумінні. Семантика слова гімнасій (*γυμνάσιον*) сходить до прикметника *γυμνός* («голий, оголений»), оскільки його відвідувачі тренувалися і змагалися цілком оголеними, про що достатньо свідчень в античних нарративних і візуальних джерелах (Справжнім гімном гімнасію є трактат Лукіана «Анахарсіс». У полемічному діалозі двох мудреців скіфа Анахарсіса і афінянина Солона, Лукіан розгортає справжній кодекс гімназійного виховання як ледь не альфи і омеги виховання справжнього громадянина). Дуже повно тема ця представлена і в спеціальній літературі (у вітчизняній історіографії зішлемося особливо на праці М. Скржинської, в яких на прикладі Ольвії, з постійними посиланнями на досвід класичних полісів

властиво Греції представлено організацію дозвілля в античних гімнасіях). Зауважимо тільки, що в гімнасійному вихованні, у гімнасійному способі організації дозвілля, схоле вільного громадянина гармонійно поєднується духовне, раціональне, соціальне і фізичне начала.

Громадянин античного поліса (афінського – в тому числі або й найбільше) був учасником народних зборів і реальним чи потенційним полісним магістратом – отже, мав бути соціологізованим, письменним (ще на зорі класичної доби афіняни, як і всі елліни назагал, подолали неписьменність, стали тотально грамотними – «навченими грамоті»), достатньо освіченим і розумово розвинутим аби включатися у політичне життя рідного поліса. Він, громадянин, був водночас реально чи, принаймні, потенційно вільним і самостійним економічним суб'єктом і, першою чергою, сам відповідав за добробут власний, добробут свого дому-ойкоса, а відтак і за благополуччя всього полісного, громадянського загалу; «домоводство, *οἰκονομικός*» – це теж результат рефлексій економічно вільної особистості щодо раціонального влаштування своїх приватних справ у полісному соціумі, колективі не підданих царя-владики-деспота, а вільних громадян, що вільно розпоряджаються умовами і результатами своєї праці. І, нарешті, громадянин був воїном, учасником народного ополчення, захищаючи свою свободу, свій добробут і свою власність, захищаючи конституцію і закони, які він сам і приймав чи принаймні затверджував у народних зборах.

Усі ці функції вільного громадянина, усі ці його «іпостасі» вимагали гармонійного розвитку особистості, ідеал якого проявиться у калокагатії (*καλοκαγαθία*) – при всіх розбіжностях у її трактуванні спільною є констатація гармонійного розвитку фізичних (*καλός*) і моральних (*αγαθός*) якостей громадянина (див. хоча би знову ж таки парадоксально загострені характеристики калокагатії у [5, 71]). Гімнасій, початково зорієнтований на формування *καλός*, все більше перебирає на себе функції і щодо виховання *αγαθός*, стає діатрибою, гідною справжнього громадянина, осередком інтелектуального, політичного, релігійного життя.

Юний Платон, шукаючи себе в різних сферах інтелектуального, творчого життя, приходив, як то вже було сказано вище, до такого осередку в Академії (про всі обставини життя Платона

див. особливо: [23]). Він покине цей осередок, зустрівши Сократа, але знову повернеться до нього після страти вчителя афінською демократією і років мандрування всією Елладою. Звичайно, він не купить (чи йому не куплять) гімнасія в Академії, як то інколи можна почути – загальнополісна власність не могла відчужуватися приватною особою, навіть і громадянином. У джерелах йдеться про те, що Платон придбає (чи, знову ж таки, придбають для нього його друзі) місцинку в гаї Академії. Там, неподалік від гімнасія, «на пленері», і започаткуються прогулянки з учнями і всіма, хто забажає почути вже його *διατριβαὶ καὶ λόγοι*, стати учасником діалогу, спрямованого на вивільнення золотих зернят істини з тьмяних сутінків Печери.

І на завершення. Традиційно підкреслюється, що в межах античної цивілізації звернення до класичної традиції Платонівської академії виявляє себе у феноменах академій Середньої і Пізньої. Варто зауважити, що властиво й інші школи у своєму прагненні стати альтернативою Платону і його наступникам *volens nolens* уподібнювалися їм принаймні у своїх організаційних виявах. Лікей Арістотеля тому приклад чи не найяскравіший і вже точно найвідоміший. Але й після завершення античності, одним із символів якого стало закриття афінської школи Юстиніаном, кращі уми цивілізації, що збереглася а чи відроджувалася на руїнах (на руїнах, що стали фундаментом) античності, звертаються знову і знову до теорії і практики Академії. Кассіодор і Відродження Каролінгів, патріарх Фотій, збережуть і утвердять принципи квадріуму з його акцентом на математиці («Не геометр хай не ввійде!»). Середньовічні університети, натомість, відродять заново переосмислену, адаптовану до нових реальностей практику єднання вчителів і учнів у духовних і суто матеріальних практиках спільних трапез і спільних молитов. Ще пізніше, вже на самому схилку західноєвропейського Середньовіччя, в межах всеохопного відродження класичної античності, започатковуються Платонівські товариства й Академії. А ще згодом, в умовах нового утвердження раціоналізму і великого наукового перевороту започаткуються Академії Нової доби, яким судитиметься стати притулком Муз, притулком мистецтв і наук для поколінь і поколінь європейців а затим і всього людства. Таким притулком мистецтв і наук, в яких плекатиметься гуманістичний і гуманітарний ідеал, залишаються

Академії наук і сьогодні. Їм стояти на сторожі добра, правди, величних звершень людського розуму і людського духу і надалі. У столітті двадцять першому [9].

Література

1. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Диоген Лаэртский. – М. : «Мысль», 1986. – 571 с.
2. Колобова К.М. Древний город Афины и его памятники / Ксения Михайловна Колобова. – Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1961. – 374 с.
3. Лосев А.Ф. Диоген Лаэртский – историк античной философии / Алексей Федорович Лосев. – М. : Наука, 1981. – 192 с.
4. Маринович Л.П. Археологические открытия в Греции в 1960 – 1961 гг. / Людмила Петровна Маринович // ВДИ. – 1962. – № 4. – С. 137–156.
5. Марру А.И. История воспитания в античности / А.И. Марру ; пер. с франц. А.И. Любжина, М.А. Сокольской, А.В. Пахомовой. – М. : «Греко-латинский кабинет» Ю.А. Шичалина, 1998. – 427 с.
6. Йегер В. Пайдейя. Воспитание античного грека / Йегер Вернер ; пер. с нем. М.Н. Ботвинника. – М. : «Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 1997. – 336 с.
7. Сковорода Г. Повне зібрання творів : у 2-х т. / Григорій Сковорода. – К. : «Наукова думка», 1973. – Т. 2. – С. 557–560 = Режим доступу : <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov221.htm>.
8. Ставнюк В.В. Становлення афінського поліса / Віктор Володимирович Ставнюк. – К. : «Аквілон-Плюс», 2005. – 216 с.
9. Ставнюк В. «XXI століття, попри інформаційність, схильність до практичних, прикладних наук, буде гуманітарним» / Віктор Ставнюк // Український тиждень. – 2015. – № 49 (421).
10. Шичалин Ю.А. Платон [Електронний ресурс] / Юрий Анатольевич Шичалин. – М. : «Греко-латинский кабинет» Ю.А. Шичалина. – Режим доступу : <http://www.mgl.ru/library/24/Platon-Shichalin.html>.
11. Beazley J.D. Attic Black-figure Vase-painters / J.D. Beazley. – Oxford : Clarendon Press, 1956. – P. XVI+851.
12. Breucker De G. Alexander Polyhistor and the Babyloniaca of Berossos / Geert De Breucker // Bulletin of the Institute of classical studies. – 2012. – Vol. 55. – P. 57–68.
13. Caruso A. Akademia. Archeologia di una scuola filosofica ad Atene Platone a Proclo (387 a.C. – 485 d.C.) / A. Caruso // SATAA: Studi di Archeologia e di Topografia di Atene e dell'Attica. – 2013. – Vol. 6. – 254 p.

14. Delorme J. Gymnasion : étude sur les monuments consacrés à l'éducation en Grèce (des origines à l'empire romain) : [Thèse] / J. Delorme. – Paris : E. de Boccard, 1960. – 537 p. + 41 plates.

15. Delvoye Ch. Jean Delorme, Gymnasion. Étude sur les monuments consacrés à l'éducation en Grèce (des origines à l'Empire romain) [compte-rendu] / Charles Delvoye // L'Antiquité Classique. – 1960. – Tome 29. – Fasc. 2. – P. 580–583 = www.persee.fr/doc/antiq_0770-2817_1960_num_29_2_3490_t1_0580_0000_2.

16. Ginouvès R. Jean Delorme, Gymnasion. Étude sur les monuments consacrés à l'éducation en Grèce, 1960 / René Ginouvès // Revue des Études Anciennes. – 1964. – Tome 66. – N°1–2. – P. 229–232 = http://www.persee.fr/doc/rea_0035-2004_1964_num_66_1_3720_t10229_0000_.

17. Glucker J. Plato in the Academy : Some Cautious Reflections / J. Glucker. – Retrieved from <http://hdl.handle.net/10795/3535>.

18. Hesberg von H. Das griechische Gymnasion im 2. Jh. V. Chr. / Henner von Hesberg ; Michael Wörrle & Paul Zanker (Hgg.) // Stadtbild und Bürgerbild im Hellenismus (Vestigia 47). – München, 1995.

19. Héctor Felipe Pastor Andrés. Léxico agonístico de los oradores áticos : Tesis doctoral / Héctor Felipe Pastor Andrés. – Universidad de Granada, 2015. – Retrieved from <http://hdl.handle.net/10481/41151>.

20. Mariat L. La figure d'un Socrate cynique : perspectives archéologiques à partir des Caractères de La Bruyère / Lora Mariat. – Université Stendhal, Grenoble 3, 2013. – 232 p.

21. Mango E. Bankette im hellenistischen Gymnasion / Elena Mango ; Peter Scholz & Daniel Kah (Eds.) // Das Hellenistische Gymnasion. – De Gruyter, 2004. – S. 273–312.

22. Lynch J.P. Hipparcho's Wall in the Academy at Athens : a closer look at the tradition / J.P. Lynch // Studies Presented to Sterling Dow, Greek, Roman and Byzantine Monograph. – 1984. – Vol. 10. – P. 173–179.

23. Riginos A.S. Platonica : the anecdotes concerning the life and writings of Plato / A.S. Riginos. – Leiden, 1976. – 248 p.

24. Schmitt Pantel Pauline. La cité au banquet. Histoire des repas publics dans les cités grecques / Schmitt Pantel Pauline. – Rome : École Française de Rome, 1992. – P. 5–585 = http://www.persee.fr/doc/efr_0000-0000_1992_ths_157_1.

25. Szlezák Th.A. (Tübingen). Academy / Th.A. Szlezák // Brill's New Pauly / edited by Hubert Cancik and Helmuth Schneider ; English Edition by : Christine F. Salazar ; Classical Tradition volumes edited by : Manfred Landfester, and English Edition by : Francis G. Gentry. doi: http://dx.doi.org/10.1163/1574-9347_bnp_e111350.

26. Einführung / Peter Scholz & Daniel Kah (eds.) // Das Hellenistische Gymnasium. – De Gruyter, 2004. – S. 11–24.
27. Wecowski M. The Rise of the Greek Aristocratic Banquet / M. Wecowski. – Oxford; New York : Oxford University Press, 2014. – P. XXV+ 400.
28. Академія Платоновος [Електронний ресурс]. – Аθήνα, 2015. – Retrieved from https://www.culture.gr/DocLib/filladio_akplaton.pdf.

References

1. Diogen Laertskiy. (1986). *O zhizni, ucheniyakh i izrecheniyakh znamenitykh filosofov [Lives and Opinions of Eminent Philosophers]*. Moscow: «Mysl» [in Russian].
2. Kolobova, K.M. (1961). *Drevnii gorod Afiny i ego pamiatniki. [The Ancient City Athens and its Monuments]*. Leningrad: «LSU Publishing House» [in Russian].
3. Losev, A.F. (1981). *Diogen Laertsii – istorik antichnoi filosofii. [Diogenes Laërtius – Historian of Ancient Philosophy]*. Moscow: «Nauka» [in Russian].
4. Marinovich, L.P. (1962). Arkheologicheskie otkrytiia v Gretcii v 1960 – 1961 gg. [Archaeological Discoveries in Greece in 1960 – 1961]. *Vestnik drevnei istorii – Journal of Ancient History*, 4, 137–156 [in Russian].
5. Marru, H.I. (1998). *Istoriia vospitaniia v antichnosti [Histoire de l'éducation dans l'antiquité]*. (Trans. from French). Moscow: «Greko-latinskii kabinet» Iu.A. Shichalina [in Russian].
6. Ieger, V. (1997). *Paideia. Vospitanie antichnogo greka [die Formung des griechischen Menschen]*. (M.N. Botvinnik, Trans.). Moscow: «Greko-latinskii kabinet» Iu.A. Shichalina [in Russian].
7. Skovoroda, H. (1973). *Povne zibrannia tvoriv [A complete collection of works]* (Vols. 1–2). Kyiv: «Naukova dumka» = Retrieved from <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov221.htm> [in Ukrainian].
8. Stavniuk, V. (2005). *Stanovlennia afinskoho polisa [The Genesis of the Athenian Polis]*. Kyiv: «Akvilon-Plus» [in Ukrainian].
9. Stavniuk, V. (2015). «XXI stolittia, popry informatsiinist, skhylvnist do praktychnykh, prykladnykh nauk, bude humanitarnym» [«The twenty-first century, despite the informational, the propensity for practical, applied sciences, will be humanitarian»]. *Ukrainskyi tyzhden – The Ukrainian Week*, 49 (421) [in Ukrainian].
10. Shichalin, Iu.A. *Platon*. Moscow: «Greko-latinskii kabinet» Iu.A. Shichalina. Retrieved from <http://www.mgl.ru/library/24/Platon-Shichalin.html> [in Russian].
11. Beazley, J.D. (1956). *Attic Black-figure Vase-painters*. Oxford: Clarendon Press [in English].

12. Breucker, G. De. (2012). Alexander Polyhistor and the Babyloniaca of Berossos. *Bulletin of the Institute of classical studies*, 55, 57–68 [in English].

13. Caruso, A. (2013). Akademia. Archeologia di una scuola filosofica ad Atene Platone a Proclo (387 a.C. – 485 d.C.). *SATAA: Studi di Archeologia e di Topografia di Atene e dell'Attica* (Vol. 6) [in Italian].

14. Delorme, J. (1960). *Gymnasion: étude sur les monuments consacrés à l'éducation en Grèce (des origines à l'empire romain)*. (Thèse). Paris: E. de Boccard [in French].

15. Delvoe, Ch. (1960). Jean Delorme, Gymnasion. Étude sur les monuments consacrés à l'éducation en Grèce (des origines à l'Empire romain) [compte-rendu]. *L'Antiquité Classique*, 29, 2, 580–583 = Retrieved from www.persee.fr/doc/antiq_0770-2817_1960_num_29_2_3490_t1_0580_0000_2 [in French].

16. Ginouvès, R. (1964) Jean Delorme, Gymnasion. Étude sur les monuments consacrés à l'éducation en Grèce, 1960. *Revue des Études Anciennes*, 1–2, 66, 229–232 = Retrieved from http://www.persee.fr/doc/rea_0035-2004_1964_num_66_1_3720_t1_0229_0000_ [in French].

17. Glucker, J. (n.d.). *Plato in the Academy: Some Cautious Reflections*. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10795/3535> [in English].

18. Henner, H. von. (1995). *Das griechische Gymnasion im 2. Jh. V. Chr.* In M. Wörrle, P. Zanker (Hgg.), *Stadtbild und Bürgerbild im Hellenismus (Vestigia 47)*. München [in German].

19. Héctor Felipe Pastor Andrés. (2015). *Léxico agonístico de los oradores áticos*. (Tesis doctoral). Universidad de Granada. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10481/41151> [in Spanish].

20. Mariat, L. (2013). *La figure d'un Socrate cynique: perspectives archéologiques à partir des Caractères de La Bruyère*. Université Stendhal, Grenoble 3. Retrieved from <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-00842290/document> [in French].

21. Mango, E. (2004). Bankette im hellenistischen Gymnasion. In P. Scholz, D. Kah (Eds.), *Das Hellenistische Gymnasion* (pp. 273–312). De Gruyter [in German].

22. Lynch, J.P. (1984). Hipparcho's Wall in the Academy at Athens: a closer look at the tradition. *Studies Presented to Sterling Dow, Greek, Roman and Byzantine Monograph*, 10, 173–179 [in English].

23. Riginos, A.S. (1976). *Platonica: the anecdotes concerning the life and writings of Plato*. Leiden [in English].

24. Schmitt, P.P. (1992). *La cité au banquet. Histoire des repas publics dans les cités grecques* (pp. 5–585). Rome: École Française de Rome =

Retrieved from http://www.persee.fr/doc/efr_0000-0000_1992_ths_157_1 [in French].

25. Szlezák, Th.A. (Tübingen). (n.d.). *Academy. Brill's New Pauly*. Edited by H. Cancik, H. Schneider, English Edition by: Christine F. Salazar, Classical Tradition volumes edited by: M. Landfester, and English Edition by: Francis G. Gentry. doi: http://dx.doi.org/10.1163/1574-9347_bnp_e111350 [in English].

26. Scholz, P., Kah, D. (Eds.). (2004). Einführung. *Das Hellenistische Gymnasium* (pp. 11–24). De Gruyter [in German].

27. Wecowski, M. (2014). *The Rise of the Greek Aristocratic Banquet*. Oxford; New York: Oxford University Press [in English].

28. Ακαδημία Πλατωνος. (2015). *Αθήνα*. Retrieved from https://www.culture.gr/DocLib/filladio_akplaton.pdf [in Greek].

STAVNYUK Viktor – professor, doctor of historical science, the head of the Ancient and Medieval History Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv (V.Stavnyuk@gmail.com); ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7566-0770>

«WHY ACADEMY?»: AT THE ORIGINS OF THE ACADEMY OF PLATO (TO THE 100th ANNIVERSARY OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE)

The origins of Plato's school are connected with the Academy. Today, the question of why the glorious history of academies of «all time and all peoples» began in that suburb of Athens is very topical for Ukraine, especially in connection with the celebration of the 100th anniversary of its foundation.

As a student of Socrates, Plato was under the powerful influence of his teacher. It was typical for Socrates to obtrude his transatlantic reasons (διατριβαὶ καὶ λόγοι) on citizens of Athens and not in a particular place. Most often he does this in agora (αγορά), in gymnasiums (γυμνάσιον) and in symposiums (συμπόσιον) this practice dates back to the Homeric epochs. The circle of listeners for Socrates is also a peculiar characteristic. Unlike the Sophists, he holds his conversation with anyone who wishes to hear him and who is willing to jointly seek the truth, not the success in life.

His students later will depart, to a certain extent, from the behavioral practices of their teacher. First, most of them will strive for

the formal formalization of their schools. And secondly, they all will strive to localize, bind to a well-defined place. Communication between the teacher and his followers, students could take place on the plain air. Traditionally, however, such a place was the γυμνάσιον, «die zweite Agora» (Peter Scholz) – a widespread form of leisure activities (ἡ σχολή) for citizens of ancient city-states. In the γυμνάσιον (but not only in the γυμνάσιον) there will be ἡ παιδεία – education of the citizen of the polis, of the whole civil society, in the end, of all ancient civilization.

The possibility of Plato's philosophical studies at the Academy before meeting with Socrates can also be witnessed by the intellectual atmosphere of Athens at the time of Pericles, and the Academy itself. The olive grove, the altars, the γυμνάσιον, the road with the tombstones of the famous Athenians, since the archaic era formed a sacred, socially significant space in the Athenian policy, a diatribe (ἡ διατριβή) worthy of a true citizen, a center of intellectual, political, religious life. The archaeologically discovered wall of the Hipparchus (το Ἰππάρχου τείχιον) and ΟΡΟΣ ΤΕΣ ΗΕΚΑΔΕΜΕΙΑΣ marked its limits already in the 6th century B.C.

Young Plato comes to the Academy, looking for himself in various spheres. He leaves it, meets Socrates, but would return after the execution of the teacher by the Athenian democracy and after several years of wandering in Hellas. Of course, he will not buy (or friends will not buy for him) a γυμνάσιον at the Academy. The sources say that Plato (or his friends for him) will acquire a place in the grove of the Academy. There, near the γυμνάσιον, «on the plain air» starts walk with students and everyone who wishes to hear already *his* διατριβαὶ καὶ λόγοι to become a participant in the dialogue aimed at releasing golden grains of truth from the dim twilight of the Cave.

Keywords: Academy, Plato, σχολή, παιδεία, διατριβή, καλοκαγαθία, NAS of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 30.11.17.